

*Posvet Otrok v družinskih sporih
Rdeča dvorana Pravne fakulteta Univerze v Ljubljani
Četrtek, 14. 5. 2015*

ANALIZA ODLOČANJA SODIŠČ O VZGOJI IN VARSTVU OTROK

Lan Vošnjak
Svetovalec pri Varuhu človekovih pravic RS

1. UVOD

Institucija Varuha človekovih pravic je namenjena nadzoru javne oblasti, saj omejuje samovoljo nosilcev oblasti pri poseganju v človekove pravice in temeljne svoboščine. Na Varuha človekovih pravic so bile naslovljene pritožbe glede diskriminacije položaja očetov v primerjavi s položajem mater v družinskih sporih, saj naj bi bile te v postopkih odločanja pred državnimi organi in nosilci javnih pooblastil, o dodelitvi otroka v vzgojo in varstvo, privilegirane. Primarni namen analize je obsegal ugotavljanje znakov obstoja tovrstne diskriminacije v smislu številčnih razmerij glede končnih odločitev. Ob tem pa smo spremljali tudi druge vidike postopka in odločanja sodišč o vzgoji in varstvu, ki bi lahko bili v pomembno pomoč, če bi lahko zbrali dovolj velike vzorce podatkov.

2. PRAVNI OKVIR

Načelo prepovedi diskriminacije je eno izmed univerzalnih načel, ki so jih nosilci oblasti dolžni spoštovati pri oblastnem ravnanju. Ustava RS ga konkretizira v 14. členu, ki določa pravico do enakosti pred zakonom: Vsakomur so zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje,

gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj, invalidnost ali katerokoli drugo osebno okoliščino. Vsi so pred zakonom enaki.¹ Nadalje Ustava RS v 54. členu daje staršem pravico in dolžnost vzdrževati, izobraževati in vzgajati svoje otroke. Ta pravica in dolžnost se staršem lahko odvzame ali omeji samo iz razlogov, ki jih zaradi varovanja otrokovih koristi določa zakon.²

3. METODOLOGIJA DELA

V raziskovanje smo zajeli vse odločbe Oddelka za družinsko sodstvo Okrožnega sodišča v Ljubljani, ki so bile v letu 2014 pravnomočno zaključene (989 odločb). Ker smo želeli pridobiti čim bolj reprezentativni vzorec, smo Okrožno sodišče v Ljubljani zaprosili za seznam vseh spisov in po vnaprej pripravljenem ključu (med prvimi desetimi naključno izbrana prva zadeva na posameznem seznamu in potem vsaka deseta) odbrali svoj vzorec. Prejeli smo devet seznamov, kjer so bile zadeve razdeljene po tipu zahtevka.

Odločanja o varstvu in vzgoji otrok se na sodišču vodijo kot:

- Sporazum o varstvu in vzgoji otroka (sklep) – od skupno 14 zadev smo v vzorec zajeli dva spisa;
- Sporazum o varstvu in vzgoji otroka (poravnava) – od skupno 322 zadev smo v vzorec zajeli 32 zadev;
- Samostojna dodelitev otrok (sodba) – od skupno 49 zadev smo v vzorec zajeli 5 zadev;
- Samostojna dodelitev otrok (poravnava) – od skupno 150 zadev je bilo v vzorec zajetih 15 sodnih spisov;
- Sporazumna razveza (odločitev: otroci v varstvo in vzgoji materi) – od skupno 133 zadev je bilo v vzorec zajeto 14 sodnih spisov;
- Sporazumna razveza (odločitev: nekateri otroci pri enem ostali pri drugem od staršev) – v vzorec je bil vključen edini spis iz te kategorije;

¹ Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. [33/91-I](#), [42/97](#) – UZS68, [66/00](#) – UZ80, [24/03](#) – UZ3a, 47, 68, [69/04](#) – UZ14, [69/04](#) – UZ43, [69/04](#) – UZ50, [68/06](#) – UZ121,140,143, [47/13](#) – UZ148 in [47/13](#) – UZ90,97,99) (<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=USTA1>, obiskano: 13.4.2015)

² Prav tam

- Sporazumna razveza (odločitev: otroci v varstvo in vzgojo obema staršema) – od skupno 48 zadev je bilo v vzorec zajetih 5 sodnih spisov;
- Sporazumna razveza (odločitev: otroci v varstvo in vzgojo očetu) – od skupno 16 spisov sta bila v vzorec zajeta 2 sodna spisa;
- Razveza z otroki (sodba) – od skupno 256 spisov je bilo v vzorec zajeto 25 sodnih spisov.

Od zaprošenega 101 spisa smo jih prejeli 97, saj so bili štirje v drugem postopku na sodišču, še dodatno smo izločili 2 spisa, saj se v njima ni odločalo o varstvu in vzgoji otrok. Tako smo prvo analizo opravili na vzorcu 95 spisov (9,6% vseh zadev), kar je dovolj ustrezalo zadanemu cilju – pregledati desetino vseh spisov.

Ko so bili podatki iz prvega vzorca zbrani, smo izbrali dodaten vzorec, in sicer samo z dveh seznamov, kjer se vodijo zadeve pod *tip procesnega dejanja* – sodba. Pod že navedenima tipoma zahtevka *samostojna dodelitev otrok* in *razveza z otroki*, smo od skupno 305 (po prvem vzorcu jih je preostalo še 275) zadev naključno odbrali še 52 (18,9%) zadev. Ta vzorec sicer ni primeren za razmislek o celotni problematiki, nas je pa zanimalo, kako drugačni bodo rezultati, če bomo gledali zadeve, ki po sodni klasifikaciji nakazuje na nižjo stopnjo sporazumnosti staršev.

V zvezi z vprašanjem, ali obstajajo indici diskriminacije po spolu v postopkih odločanja smo iskali podatke o posameznih elementih sodnega postopka, kjer je odločitev sprejel državni organ – sodišče. Zato smo zadeve analizirali manj podrobno v primerih, ko je sodišče zgolj dovolilo realizacijo odločitve staršev.

Izbran vzorec smo analizirali po vprašanjih, ki so bila po večini nastavljena za odgovor DA/NE, ali pa so zahtevala navedbo časovne komponente, podatke o končni odločitvi in morebitne opombe, v kolikor je bilo zaznano kakšno posebno odstopanje v posamezni zadevi.

Po vrstnem redu smo odgovarjali na naslednja vprašanja:

Ali je oče zahteval otroka, ali je imel odvetnika, ali je za odvetnika pridobil brezplačno pravno pomoč?

Ali je mati zahtevala otroka, ali je imela odvetnika, ali je za odvetnika pridobila brezplačno pravno pomoč?

Ali je oče predlagal začasno odredbo, ali je bila ta izdana in v kolikšnem času?

Ali je mati predlagala začasno odredbo, ali je bila ta izdana in v kolikšnem času?

Ali je oče/mati vložil/-a pravno sredstvo zoper začasno odredbo in kako je bilo o tem odločeno?

Je bila predlagana izločitev sodnika in ali ji je bilo ugodeno?

Je bila predlagana izločitev izvedenca in ali ji je bilo ugodeno?

Spol in stroka izvedenca?

Kolikokrat je otrok/oče/mati obiskal/-a izvedenca?

Kdo je pripeljal otroka k izvedencu?

Lokacija pregleda izvedenca in čas pogovora?

V kolikšnem času je bilo izvedensko mnenje izdelano?

Ali je sodišče ukrepalo ob zamudi izvedenca?

Kakšen je bil strošek za izvedenca in kako je z akontacijo ob morebitnem neplačilu?

Je bilo mnenje centra za socialno delo podano in obrazloženo?

Je sodišče sledilo mnenju centra za socialno delo?

Je oče/mama navajal/-a nasilje ali drugo problematiko?

Je bilo nasilje ali druga problematika raziskano?

Je bilo v postopku mnenje otroka pridobljeno in kdo ga je pridobil?

Starost otrok?

Je bila sodba enaka začasni odredbi?

Je bilo zoper sodbo vloženo pravno sredstvo in kakšna je bila odločitev o njem?

Čas postopka na prvi in na drugi stopnji?

Težave z izvajanjem odločitve sodišča?

Opozoriti moramo, da se je glede osnovnega vprašanja, **komu je zaupan otrok v varstvo in vzgojo** izkazalo, da je samo dobra desetina vseh primerov, kjer so starši imeli glede varstva in vzgoje nasprotujoča si stališča (sporov glede stikov in preživitve nismo analizirali). To pomeni, da smo uspeli iz kvalitetnega izhodiščnega vzorca zaslediti samo nekaj spisov, kjer je bil dejansko podan spor med starši. Ker je glede določenih zgoraj opredeljenih vprašanj na koncu prišlo do zelo majhnega vzorca, kar je statistično zelo problematično, smo se odločili in rezultate delno opredelili kot analizo, delno pa kot dodatno zaznavo, na katero je vredno opozoriti, čeprav nima korektnosti, ki jo daje dovolj velik statistični vzorec. Tudi sicer je bila metodologija raziskave prilagojena iskanju odgovora na vprašanje, kaj nam lahko številke povedo o morebitni diskriminaciji pri tem, komu od staršev državni organ otroka zaupa v varstvo in vzgojo. Druga vprašanja bi terjala drugačne pristope. Podrobno opazovanje drugih vidikov postopkov, v katerih se odloča o pravicah otrok bi terjalo drugačen pristop. V tem drugem delu zato pretežno izpuščamo določene številke, jih pa vsebinsko povzemamo. Ta slednji del je mišljen izključno kot spodbuda za dodatno razjasnitev teh vprašanj.

Med zbiranjem podatkov za analizo se nismo ukvarjali z vprašanjem števila otrok, o katerih se je v posamezni družini odločalo, razen, kjer je posebej poudarjeno. Praviloma otroci dejansko delijo skupno usodo, kadar jih je v družini več, kadar je rešitev drugačna je moč zaznati za to tehtne razloge.

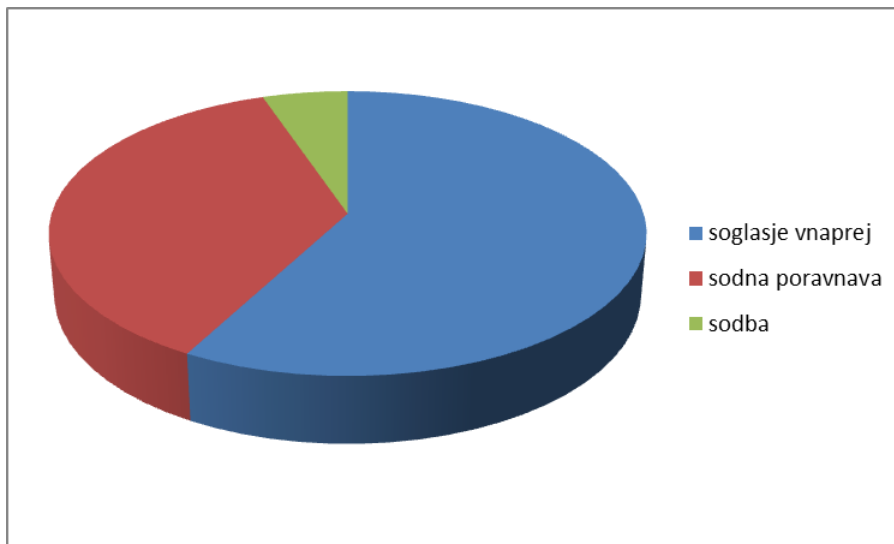
4. ANALIZA

4.1 KDO ODLOČA O VARSTVU IN VZGOJI OTROKA?

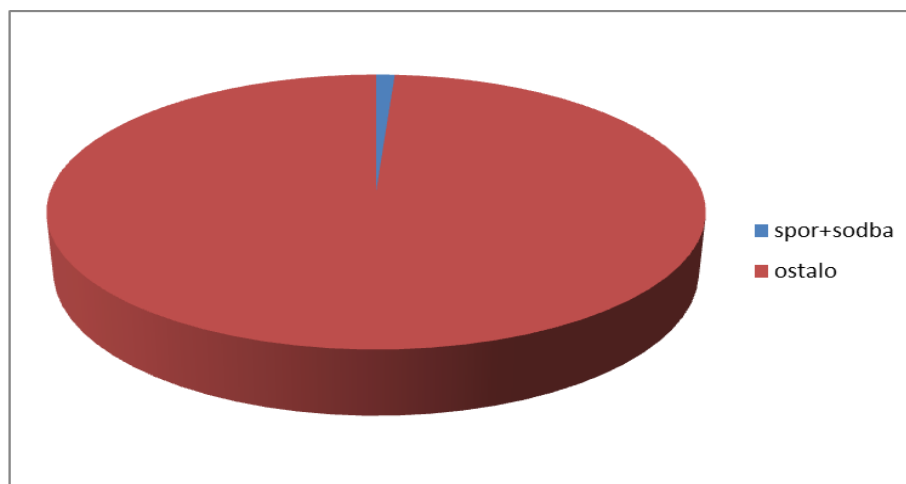
Rezultati analize kažejo, da odločitve o tem, komu bo otrok zaupan v varstvo in vzgojo sprejemajo predvsem starši sami. Proti statistični zanemarljivosti se giblje število primerov, ko o tem vprašanju odloči sodišče. Če upoštevamo, da v številu letno obravnavanih zadev na sodišču niso zajete tiste, ko starši po razpadu življenjske skupnosti ne

potrebujejo nobene formalne ureditve stanja, je potem odstotek odločitev državnega organa še toliko nižji.

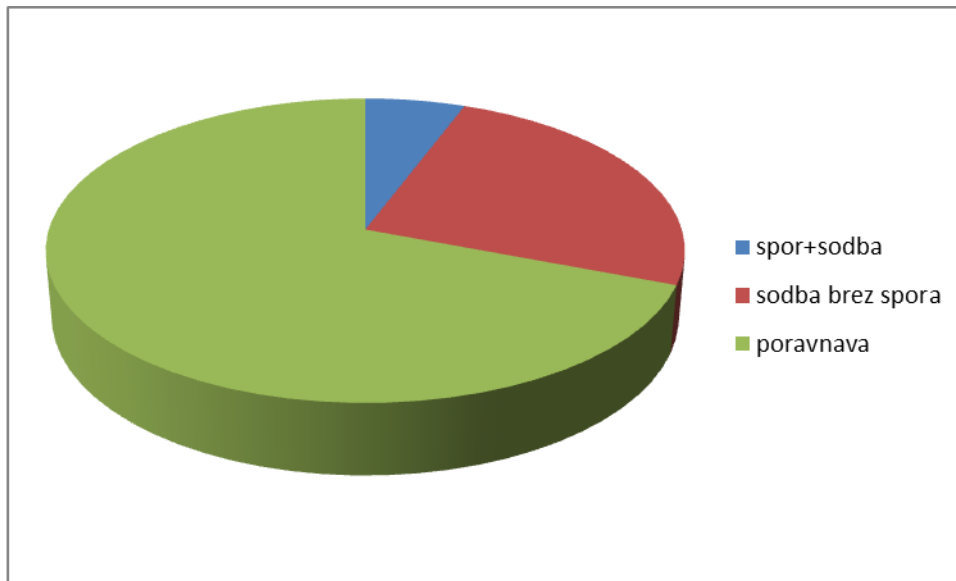
V **prvem (splošnem) vzorcu** je bilo od 95 zadev v 55 primerih (58%) soglasje staršev že vnaprej doseženo in je bil sodišču že predlagan sporazum. V 35 primerih (37%) je bilo soglasje doseženo kasneje v postopku, le v 5 primerih (5%) je o varstvu in vzgoji odločilo sodišče.

Enkrat (**1%**) je bilo s sodbo odločeno v primeru, ko je med starši obstajalo nasprotje interesov glede varstva in vzgoje.

Od 52 zadev **drugega („konfliktnega“)** vzorca je bilo v 31% (16 primerov) odločeno s sodbo, v preostalih 69% (36 primerov) pa je bila dosežena sodna poravnava. Od 52 so trije (**6%**) primeri, da sta starša imela izključujoče si poglede na varstvo in vzgojo, hkrati starša nista dosegla sporazuma in je odločilo sodišče.

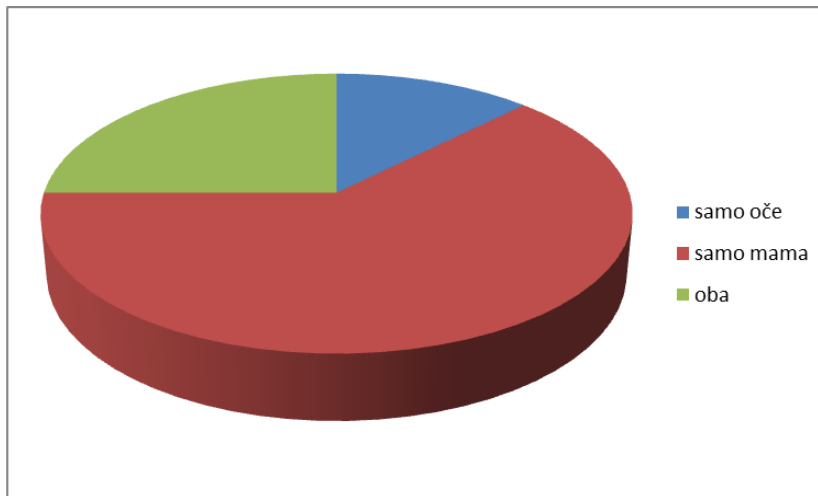

V primerih, ko je bil vzpostavljen konflikt **nasprotujočih si zahtevkov** smo ugotovili, da je v prvem vzorcu od deset takšnih primerov devetkrat prišlo do sodne poravnave in enkrat do odločitve o varstvu in vzgoji s sodbo. V drugem vzorcu je od trinajstih primerov desetkrat prišlo do soglasja staršev, trikrat je odločila sodba.

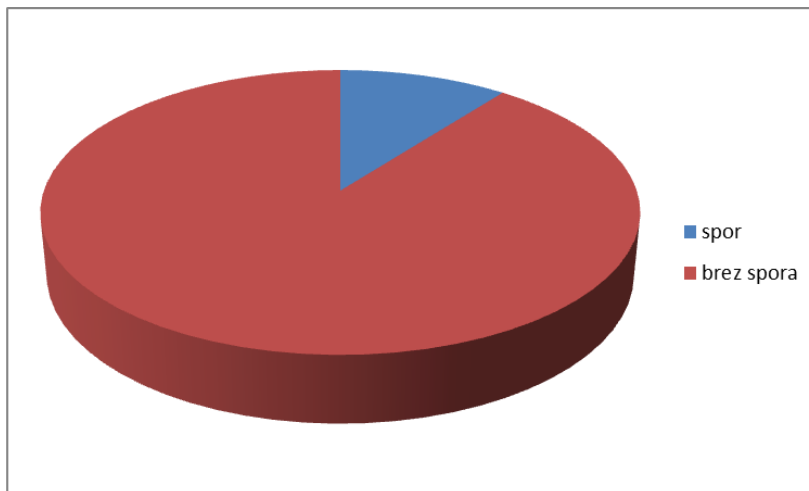
4. 2 KDO ZAHTEVA OTROKA V VZGOJO IN VARSTVO?

Od vseh pregledanih spisov (147) je bilo s strani očetov postavljenih 28 zahtevkov, da se otrok zaupa v varstvo in vzgojo njim (eden očetov je kasneje zahtevek umaknil), pet očetov je podalo predlog skupnega skrbništva, s katerim se nasprotna stranka ni strinjala in je bil torej njihov predlog kot pravno nemogoč, brez vsebinskega zahtevka, štirje očetje so začeli sodni postopek s tem, da so sodišču podali predlog, da se otrok zaupa v varstvo in vzgojo materi. V enem primeru je oče zahteval enega od otrok, mati pa oba.

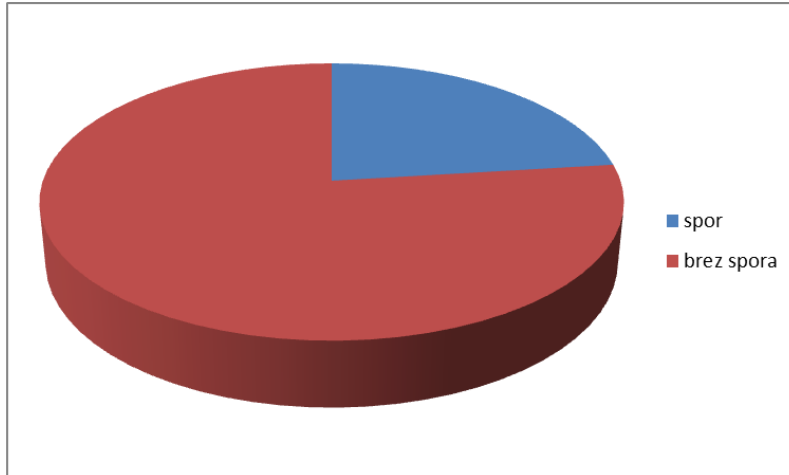
Če pogledamo zgolj rezultate analize prvega vzorca in od 95 zadev odštejemo 55 primerov vnaprejšnjega sporazuma, je od 40 zadev otroka v varstvo in vzgojo zahtevalo 15 očetov in 35 žensk.

S stališča ugotavljanja morebitne diskriminacije pa so najbolj sporočilni primeri, ko si starša stojita nasproti z izključujočima si zahtevkoma glede varstva in vzgoje otroka. V prvem vzorcu je ta pogoj izpolnjen v 10 primerih od 95 (11%), ko je prišlo do spora med starši glede varstva in vzgoje.

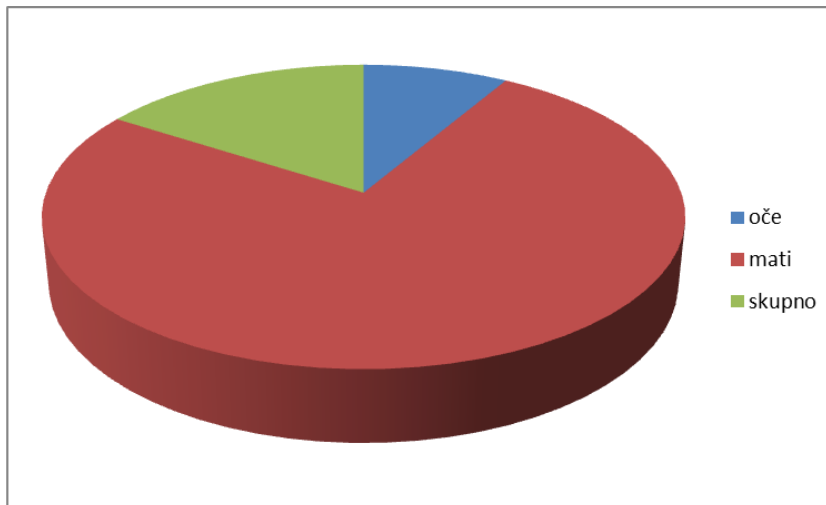

V drugem vzorcu, za katerega smo predvidevali, da bo bistveno bolj „bojevit“, pa je bil od 52 zadev spor med očetom in materjo vzpostavljen v 13 primerih (25%).

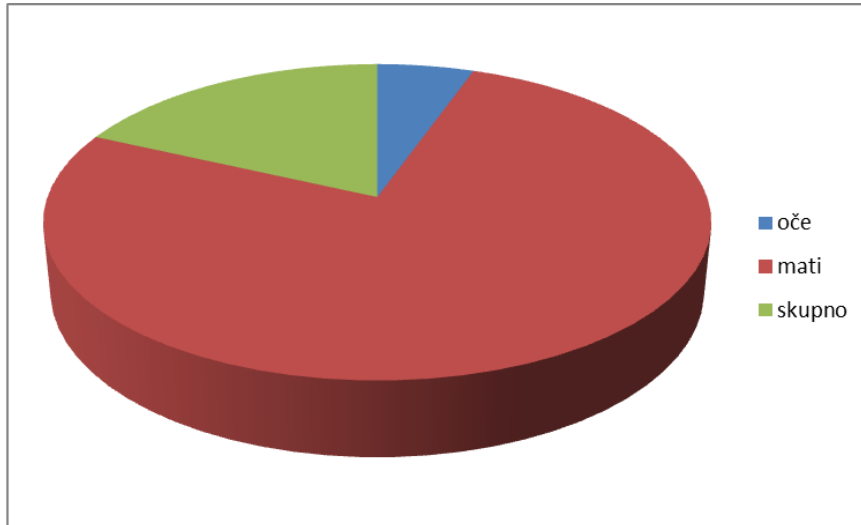

4.3 KOMU SE OTROK ZAUPA V VARSTVO IN VZGOJO?

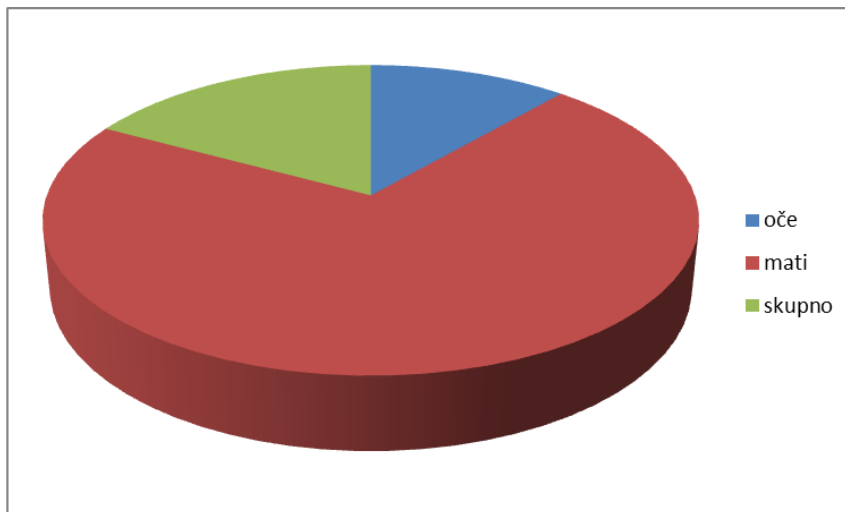
V prvem vzorcu je bil od vseh 95 primerov otrok zaupan v varstvo in vzgojo očetu v 8 primerih (8 %), materi v 71 primerih (75%) v 15 primerih (16%) pa je prišlo do skupnega varstva in vzgoje.

Med primeri, ko so **starši vnaprej predlagali vsebino sporazuma** (55) je bilo 10 primerov (18%) skupnega starševstva, v 42 primerih (76%) varstvo in vzgojo izvaja mati in v 3 primerih (5%) oče.

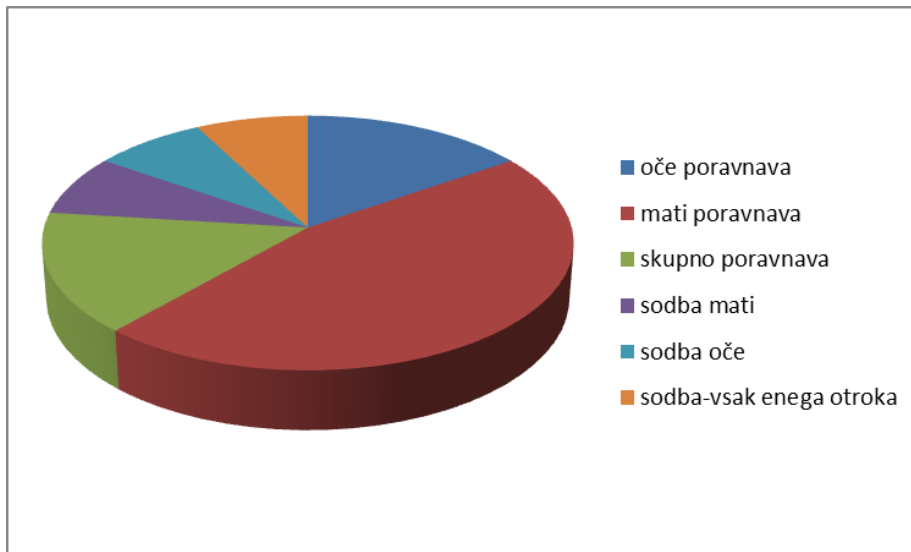

Med primeri, ko je bil **sporazum staršev dosežen kasneje** v postopku (35) je v 6 primerih (17%) prišlo do skupnega starševstva, v 25 primerih (71%) je varstvo in vzgojo izvajala mati in v 4 primerih (11%) oče.

V primerih, ko je **o varstvu in vzgoji odločilo sodišče** s sodbo (pet primerov) je bil delež očetov, ki so prevzeli varstvo in vzgojo višji (20%) kot v prejšnjih dveh odstavkih. Ta rezultat je zaradi majhnosti vzorca statistično povsem nerelevanten, saj imajo preveliko težo specifične okoliščine primerov.

Za izhodiščno vprašanje te analize je nekoliko sporočilnejši vpogled v drugi vzorec, kjer je močnejše izpostavljen spor med starši glede varstva in vzgoje. Pokaže nam, da, v sicer majhnem vzorcu 13 (od 52 drugega vzorca) primerov, ko tako mati kot oče vztrajata pri varstvu in vzgoji otroka (v enem primeru je bil spor le glede enega otroka in ne tudi glede drugega), se je otrok s sodno poravnavo (skupno deset sodnih poravnav) zaupal očetu v 2 primerih (15%), materi v 6 primerih (46%) in v 2 primerih (15%) sta bila varstvo in vzgoja skupna. V 2 primerih je odločila sodba, ko je bil otrok zaupan enkrat materi in enkrat očetu, v enem primeru je sodba vsakemu od staršev zaupala enega otroka, s čimer je v celoti ugodilo očetovemu zahtevku, kar pomeni, da je bil pri odločitvah s sodbo oče tu uspešen v 2/3 primerov. Glede sodb je tudi ta rezultat statistično povsem nepomemben.

VARUH
ČLOVEKOVIH
PRAVIC

Statistično enako nepomemben, a vseeno zanimiv je tudi podatek, da je od treh primerov (v obeh vzorcih skupaj in ne glede na spor staršev), ko je bil otrok zaupan v varstvo in vzgojo očetu s sodbo, bila mati v enem primeru popolnoma neodzivna in ni sodelovala v postopku, v enem primeru pa je izvedenec mater prepoznal kot neprimerno za izvajanje varstva in vzgoje zaradi odvisnosti.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA JAVNO UPRAVO

»Operacijo delno financira Evropska unija in sicer iz Evropskega socialnega sklada. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013, razvojne prioritete Institucionalna in administrativna usposobljenost, prednostne usmeritve Spodbujanje razvoja nevladnih organizacij, civilnega in socialnega dialoga.«